rijksuniversiteit groningen / faculteit gedrags- en maatschappijwetenschappen

Een kwalitatief onderzoek naar de ervaringen van jongvolwassenen over de rol en betekenis van hun grootouders voor en na de scheiding van hun ouders

Iris van der Veen (S5136946)

Begeleider en eerste beoordelaar: dr. P.R. Schreuder
Tweede beoordelaar: prof. dr. L. Batstra

Rijksuniversiteit Groningen
Faculteit der Gedrags- en Maatschappijwetenschappen
Masterthesis Orthopedagogiek PAMA5168
Mei 2026

Aantal woorden: 6996

Verklaring AI-gebruik: Bij de totstandkoming van deze thesis heb ik gebruikgemaakt van AI-tools zoals toegestaan bij de masterthesis Orthopedagogiek. In bijlage A heb ik in een logboek beschreven welke AI-tools ik heb gebruikt, voor welke onderdelen en met welke doeleinden.

Abstract

In 2024, an estimated 43,637 children experienced the divorce of their parents. Parental divorce is associated with increased risks for these children, such as psychological problems, poorer academic performance, and later relational problems. Simultaneously, improvements in health and life expectancy enable grandparents to remain involved in their grandchildren's lives longer and to more often fulfill a supportive role during major life events, such as parental divorce. The aim of this study is to gain insight into how emerging adults experience the role and significance of their grandparents before and after their parents' divorce. To this end, a qualitative interview study was conducted using semi-structured interviews with twelve emerging adults with divorced parents. The interviews were analyzed using qualitative content analysis in ATLAS.ti. The results, structured according to the intergenerational solidarity framework, show that parental divorce primarily affects contact patterns between grandchildren and grandparents. Contact with maternal grandparents generally increases, whereas contact with paternal grandparents more often decreases. In addition, grandparents, particularly maternal grandparents, more often fulfill a supportive role after the divorce. Despite these changes, the emotional quality of the grandparent-grandchild relationship is generally maintained or strengthened in the emerging adulthood. Although previous research has suggested that parental divorce in early childhood is more strongly associated with negative long-term outcomes than divorce in later developmental stages, this pattern did not explicitly emerge in the present study. For orthopedagogical practice, it is recommended to pay attention to the role that grandparents (can) fulfill when their grandchildren experience parental divorce.

Samenvatting

In 2024 maakten naar schatting 43.637 kinderen de scheiding van hun ouders mee. De scheiding brengt verhoogde risico's voor deze kinderen met zich mee, zoals psychische problemen, slechtere schoolprestaties en latere relatieproblemen. Tegelijkertijd kunnen grootouders door verbeteringen in gezondheid en levensverwachting langer betrokken blijven bij hun kleinkinderen en vaker een ondersteunende rol vervullen tijdens ingrijpende gebeurtenissen, zoals een ouderlijke scheiding. Dit onderzoek heeft als doel inzicht te krijgen in hoe jongvolwassenen de rol en betekenis van hun grootouders voor en na de scheiding van hun ouders ervaren. Hiervoor is een kwalitatieve interviewstudie uitgevoerd in de vorm van semigestructureerde interviews met twaalf jongvolwassenen met gescheiden ouders. De interviews zijn geanalyseerd met een kwalitatieve inhoudsanalyse in ATLAS.ti. De resultaten, uiteengezet volgens het intergenerationele solidariteitskader, laten zien dat een ouderlijke scheiding vooral invloed heeft op de contactpatronen tussen kleinkinderen en grootouders. Het contact met de grootouders aan moederskant neemt doorgaans toe, terwijl contact met de grootouders aan vaderskant vaker afneemt. Daarnaast vervullen grootouders, met name aan moederskant, vaker een ondersteunende rol na de scheiding. Ondanks deze veranderingen blijft de emotionele kwaliteit van de relatie meestal behouden of versterkt in de ontluikende volwassenheid. Hoewel in eerder onderzoek werd beschreven dat een ouderlijke scheiding in de vroege kinderjaren vaker samenhangt met negatieve langetermijneffecten dan een scheiding in latere ontwikkelingsfasen, kwam dit patroon in het huidige onderzoek niet expliciet naar voren. Voor de orthopedagogische praktijk wordt aanbevolen aandacht te besteden aan de rol die grootouders (kunnen) vervullen wanneer hun kleinkinderen een ouderlijke scheiding meemaken.

Inhoudsopgave

Inleiding 5

Methode 9

- Onderzoeksdesign 9
- Populatie en steekproef 9
- Onderzoeksinstrument 10
- Procedure en ethische kwesties 11
- Analyseplan 12

Resultaten 14

- Affectieve solidariteit 14
- Associatieve solidariteit 15
- Consensuele solidariteit 17
- Functionele solidariteit 17
- Normatieve solidariteit 18
- Structurele solidariteit 19

Conclusie en discussie 21

- Interpretatie van de bevindingen 21
- Sterke kanten van het onderzoek 24
- Beperkingen van het onderzoek en aanbevelingen voor vervolgonderzoek 25

Literatuurlijst 26

Bijlage A: Verklaring AI-gebruik 29

Bijlage B: Interviewleidraad ‘Jongeren en hun grootouders’ 31

Bijlage C: Informatiebrief 37

Bijlage D: Informed consentformulier 41

Bijlage E: Codelijst 43

Inleiding

Een scheiding is de beëindiging van een relatie tussen twee samenlevende partners. Die relatie kan een huwelijk, geregistreerd partnerschap of samenwonen zijn (*Cijfers Over Scheiding | Nederlands Jeugdinstituut*, 2025). In 2024 eindigden 25.386 huwelijken in Nederland in een echtscheiding en gingen 4.040 stellen met een geregistreerd partnerschap uit elkaar (Centraal Bureau voor de Statistiek, z.d.). In dit jaar maakten 23.637 kinderen de scheiding van hun gehuwde ouders mee, en daarnaast maken jaarlijks naar schatting meer dan 20.000 kinderen van niet-gehuwde ouders de scheiding mee (Centraal Bureau voor de Statistiek, z.d.).

Kinderen en jongeren die de scheiding van hun ouders meemaken lopen een verhoogd risico op het ontwikkelen van diverse psychische problemen zoals depressie, angst, stress en suïcidale gedachten, evenals op middelengebruik zoals alcohol, drugs en roken (Auersperg et al., 2019). Ook behalen kinderen van gescheiden ouders gemiddeld lagere schoolprestaties dan kinderen van wie de ouders nog samen zijn (Lansford, 2009). Verder lopen kinderen van gescheiden ouders een verhoogd risico dat hun eigen huwelijk later eveneens in een scheiding eindigt (Lansford, 2009). Volgens Amato en De Boer (2001) komt dit onder meer doordat kinderen van gescheiden ouders het huwelijk minder vaak zien als een levenslange verbintenis. Daarnaast tonen Roper et al. (2019) aan dat jongeren die een ouderlijke scheiding hebben meegemaakt, vaker minder tevreden zijn met hun eigen romantische relatie en vaker relatiestress ervaren in vergelijking met jongeren van wie de ouders niet gescheiden zijn. Wanneer ouders disfunctionele relatiepatronen hanteren die uiteindelijk tot een scheiding leiden, bestaat het risico dat deze patronen worden doorgegeven aan hun kinderen. Dit kan resulteren in minder tevredenheid in romantische relaties van hun kinderen, met mogelijk ook een relatiebreuk tot gevolg. Vanuit de sociale leertheorie wordt dit verklaard doordat kinderen gedrag, normen en verwachtingen aanleren door observatie van hun ouders. Deze aangeleerde patronen beïnvloeden later hoe zij zich gedragen in romantische relaties, waaronder de manier waarop zij hun partner behandelen, omgaan met meningsverschillen en vasthouden aan een relatie wanneer er zich moeilijkheden voordoen in de relatie (Bandura, 1977; Roper et al., 2019).

Doordat de gezondheid en levensverwachting van mensen toeneemt, kunnen grootouders meer jaren samen doorbrengen met jongere generaties, waaronder hun kinderen en kleinkinderen (MaloneBeach et al. 2018). Grootouders spelen dan ook een steeds grotere rol in het leven van hun kleinkinderen en zij vervullen veel functies binnen de familie (Bengtson, 2001; Buchanan &

Rotkirch, 2018). Grootouders kunnen fungeren als belangrijke rolmodellen in de socialisatie van hun kleinkinderen (King & Elder, 1997). Adolescenten verwachten dan ook van hun grootouders dat zij hen helpen met socialiseren door hen prosociaal gedrag, onafhankelijkheid en zelfbeheersing te leren (Giraudeau et al. 2020). Ook kunnen grootouders financiële steun bieden aan familieleden uit jongere generaties (Bengtson & Harootyan, 1995). Verder zorgen grootouders vaak voor hun kleinkinderen om de ouders te ondersteunen en hen de mogelijkheid te bieden hun carrière voort te zetten (Bordone et al. 2016). Ook tijdens de ontluikende volwassenheid, de levensfase waarin de overgang van adolescentie naar volwassenheid plaatsvindt, kunnen grootouders een betekenisvolle rol vervullen in het leven van hun kleinkinderen (Stephan et al., 2023). In de ontluikende volwassenheid verkennen jongvolwassenen hun identiteit en maken zij keuzes op het gebied van opleiding, werk, relaties en persoonlijke waarden, wat vaak gepaard gaat met veranderingen en gevoelens van instabiliteit. Grootouders kunnen in deze fase een belangrijke bron van emotionele steun vormen en bijdragen aan het welzijn en de ontwikkeling van hun kleinkinderen (Stephan et al., 2023).

Een scheiding in de middengeneratie kan de relatie tussen grootouder en kleinkind echter bemoeilijken (Jappens & Van Bavel, 2016). Omdat jonge kinderen weinig invloed hebben op de frequentie en het verloop van het contact met hun grootouders, wordt de relatie tussen kleinkind en grootouder bij een ouderlijke scheiding grotendeels bepaald door de relatie die kinderen met hun ouders hebben. Een ouderlijke scheiding heeft vaak negatieve effecten op de kwaliteit en intensiteit van de relatie tussen kinderen en de niet-inwonende ouder, meestal de vader (Jappens & Van Bavel, 2016). Wanneer de relatie van kinderen met de niet-inwonende ouder door de scheiding verzwakt, vermindert doorgaans ook het contact met de ouders van de desbetreffende ouder. Vooral grootouders van vaderskant laten daarom een afname in de intensiteit van de relatie met hun kleinkinderen zien (Albertini & Tosi, 2018).

Tegelijkertijd laat onderzoek zien dat grootouders, ondanks deze belemmering, een belangrijke ondersteunende rol kunnen spelen voor hun kleinkinderen bij de scheiding van hun ouders (Jappens & Van Bavel, 2016). Grootouderlijke steun helpt kleinkinderen om stressvolle gebeurtenissen en veranderingen in hun leven, zoals de scheiding van hun ouders, te verwerken (Albertini & Tosi, 2018). Vooral de nabijheid van grootouders van moederskant hangt samen met een betere aanpassing van kleinkinderen aan veranderingen binnen het gezin, zoals een ouderlijke scheiding. Ook kan regelmatig contact en nabijheid van grootouders in de eerste jaren

na een ouderlijke scheiding bijdragen aan het verminderen van psychologische problemen bij kinderen (Albertini & Tosi, 2018). Verder toont onderzoek van Jappens en Van Bavel (2019) aan dat een sterke relatie tussen kleinkinderen en grootouders positief samenhangt met het subjectieve welzijn van kleinkinderen. Dit subjectieve welzijn omvat zowel evaluatieve componenten, zoals levenstevredenheid, als affectieve componenten, waaronder positieve en negatieve emoties (Diener, 2012). Positieve affectieve factoren omvatten zelfacceptatie, eigenwaarde en de mate waarin iemand het gevoel heeft controle te hebben over zijn of haar omgeving, terwijl depressieve gevoelens de negatieve affectieve component vormen. De positieve bijdrage van een hechte band met grootouders aan het welzijn van kleinkinderen blijkt extra waardevol voor kinderen van wie de ouders gescheiden zijn (Jappens & Van Bavel, 2019). Grootouders kunnen namelijk een belangrijke buffer vormen tegen de negatieve gevolgen voor het welzijn van kleinkinderen die een ouderlijke scheiding met zich mee kan brengen. Met name kleinkinderen die vaak conflicten tussen hun gescheiden ouders meemaken, blijken het meest te profiteren van hechte relaties met hun grootouders.

Om de betekenis van de relatie tussen grootouders en kleinkinderen goed te begrijpen wordt veelal het intergenerationele solidariteitskader gebruikt (Duflos & Giraudeau, 2021). Het kader richt zich op zes dimensies van solidariteit: affectieve solidariteit, associatieve solidariteit, consensuele solidariteit, functionele solidariteit, normatieve solidariteit en structurele solidariteit. Affectieve solidariteit omvat gevoelens van emotionele verbondenheid en wederzijdse genegenheid tussen familieleden. Kleinkinderen voelen zich vaak meer verbonden met grootouders die hen emotionele steun bieden (Michels et al., 2011). Associatieve solidariteit verwijst naar de frequentie van contact en gedeelde activiteiten tussen familieleden. Wanneer ouders scheiden wordt het lastiger om de associatieve solidariteit tussen jongvolwassenen en hun grootouders te onderhouden (Jappens & Van Bavel, 2016). Consensuele solidariteit omvat de overeenstemming van meningen, waarden en overtuigingen tussen familieleden. Het delen van meningen, waarden en overtuigingen is geassocieerd met verbondenheid tussen kleinkinderen en grootouders (Duflos & Giraudeau, 2021). Functionele solidariteit heeft betrekking op de wederzijdse ondersteuning tussen generaties, waaronder financiële, instrumentele en emotionele steun. Instrumentele steun omvat bijvoorbeeld het bereiden van maaltijden of het uitvoeren van huishoudelijke taken. Emotionele steun verwijst naar het tonen van empathie en het aandachtig luisteren naar elkaar. Jongvolwassenen geven aan dat grootouders uiteenlopende vormen van

steun bieden en dit flexibel afstemmen op de behoeften van hun kleinkinderen (Stephan et al., 2023). Daarnaast ondersteunen ouders hun kinderen regelmatig, waardoor zij vaak indirect ook bijdragen aan de ondersteuning van hun kleinkinderen (Stephan et al., 2023). Normatieve solidariteit betreft verwachtingen rondom kinderlijke en ouderlijke plichten, evenals het gevoel van verantwoordelijkheid voor het naleven van gezinsnormen en -waarden. Structurele solidariteit verwijst naar mogelijkheden voor intergenerationeel contact die worden gefaciliteerd door geografische nabijheid, gezondheid en de grootte van het gezin.

Onderzoek van MaloneBeach et al. (2018) laat zien dat grootouders verschillende rollen kunnen innemen in het grootouderschap voor hun kleinkinderen. Deze rollen zijn gebaseerd op het intergenerationele solidariteitskader. Zo kunnen zij optreden als gezagsdrager (disciplinarian), vriend (friend), adviseur (advisor), voorziener (provider), ondersteuner (supporter), verzorger (caregiver) en/of als bemiddelaar tussen ouder en kind (mediator).

In de bestaande wetenschappelijke literatuur over de rol en betekenis van grootouders rondom de scheiding van ouders wordt nauwelijks specifiek ingegaan op de ervaringen van jongvolwassen kleinkinderen. Hierdoor blijven hun perspectieven onderbelicht. Dit onderzoek beoogt deze kenniskloof te verkleinen door inzicht te verkrijgen in hoe jongvolwassenen de rol en betekenis van hun grootouders rondom de scheiding van hun ouders ervaren. De onderzoeksvraag luidt als volgt: ‘Hoe ervaren jongvolwassenen de rol en betekenis van hun grootouders voor en na de scheiding van hun ouders?’

Voor de beantwoording van de onderzoeksvraag wordt gebruikgemaakt van kwalitatief onderzoek waarbij semigestructureerde interviews zijn afgenomen bij jongvolwassenen met een leeftijd van negentien tot achtentwintig jaar. Deze onderzoeksopzet biedt ruimte om inzicht te verkrijgen in persoonlijke ervaringen van jongvolwassenen om overeenkomsten en verschillen in ervaringen vóór en na de ouderlijke scheiding te analyseren. De resultatensectie presenteert de onderzoeksresultaten op systematische wijze aan de hand van de verschillende dimensies van het intergenerationele solidariteitskader. Vervolgens wordt in de conclusie de hoofdvraag beantwoord en in de discussie worden de belangrijkste onderzoeksbevindingen in samenhang gebracht met de onderzoeksvraag en de bestaande wetenschappelijke literatuur. Daarbij is er aandacht voor zowel de sterke kanten en de beperkingen van het onderzoek, als aanbevelingen voor vervolgonderzoek en de praktijk. De thesis sluit af met een overzicht van de geraadpleegde literatuur en aanvullende bijlagen.

Methode

Onderzoeksdesign

Voor dit kwalitatieve onderzoek is een interviewstudie uitgevoerd waarbij gebruik is gemaakt van semigestructureerde interviews. Dit onderzoeksdesign sluit goed aan bij de doelstelling van dit onderzoek, namelijk het verkrijgen van diepgaand inzicht in hoe jongvolwassenen de rol en betekenis van hun grootouders voor en na de scheiding van hun ouders ervaren. Semigestructureerde interviews combineren de doelgerichtheid van gestructureerde interviews met de conversationele flexibiliteit van ongestructureerde interviews (Ruslin et al., 2022). Hierdoor kan rijke en gedetailleerde data worden verzameld, terwijl de interviews tegelijkertijd gericht blijven op de centrale onderzoeksthema's.

Populatie en steekproef

De doelpopulatie van dit onderzoek bestaat uit jongvolwassenen van achttien tot negenentwintig jaar met gescheiden ouders, die contact hebben (gehad) met hun grootouders. Om respondenten te selecteren voor deze doelpopulatie, is er gebruikgemaakt van een selecte gelegenheidssteekproef. Dit houdt in dat de respondenten zijn geworven uit de persoonlijke netwerken van de onderzoekers en zijn geselecteerd op basis van vijf inclusiecriteria. Ten eerste moesten de respondenten een leeftijd hebben tussen de achttien en negenentwintig jaar oud. Ten tweede moesten de respondenten gescheiden ouders hebben. Ten derde moesten de respondenten ten minste één grootouder hebben met wie zij contact hebben (gehad). Ook mocht het onderwerp van dit onderzoek geen bijzondere mentale belasting vormen voor de respondenten. Ten slotte mochten de respondenten geen familieband delen met de onderzoeker.

Bij kwalitatief onderzoek ligt de focus met name op de kwaliteit van de data in plaats van de kwantiteit. De benodigde steekproefgrootte hangt af van de complexiteit van het onderwerp en de heterogeniteit van de onderzoekseenheden op relevante kenmerken (Baarda, 2013). Het verzamelen van data in kwalitatief onderzoek wordt doorgaans voortgezet totdat theoretische saturatie is bereikt (Baarda, 2013). In kwalitatief onderzoek wordt theoretische saturatie vaak bereikt na negen tot zeventien interviews, met een gemiddelde van twaalf tot dertien interviews (Hennink & Kaiser, 2021). Voor dit onderzoek zijn daarom twaalf jongvolwassenen geïnterviewd om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden. Elf respondenten waren vrouw en één respondent was man. De overige demografische kenmerken van respondenten zijn terug te vinden in Tabel 1.

Tabel 1

Demografische kenmerken van de respondenten

Respondent	Gender	Leeftijd	Leeftijd ouderlijke scheiding	Aantal grootouders gekend
1	Vrouw	23 jaar	18 jaar	4
2	Vrouw	22 jaar	5/6 jaar	8
3	Man	21 jaar	17 jaar	6
4	Vrouw	19 jaar	8 jaar	3
5	Vrouw	23 jaar	9 jaar	2
6	Vrouw	21 jaar	7 jaar	3
7	Vrouw	22 jaar	5 jaar	6
8	Vrouw	28 jaar	12 jaar	3
9	Vrouw	23 jaar	11 jaar	4
10	Vrouw	24 jaar	12/13 jaar	6
11	Vrouw	27 jaar	3 jaar	4
12	Vrouw	24 jaar	6/7 jaar	2

Onderzoeksinstrument

Voor de dataverzameling van dit onderzoek is gebruikgemaakt van semigestructureerde interviews. Tijdens het afnemen van de interviews is gewerkt met een vooraf opgestelde interviewleidraad (zie Bijlage B). Deze interviewleidraad is ontwikkeld door P.R. Schreuder op basis van de inzichten en bevindingen van MaloneBeach et al. (2018) en Stephan et al. (2023), en is in samenwerking met de onderzoekers aangevuld met de specifieke deelonderwerpen van het onderzoek. De interviewleidraad bevatte zowel open als gesloten vragen en omvatte thema's

zoals de kenmerken van de respondent en diens grootouders, de ouderlijke scheiding en de ervaringen over de rol en betekenis van de grootouders. Binnen deze thema's werd onderscheid gemaakt tussen de ervaringen van de respondenten in de kindertijd en de ontluikende volwassenheid. Tot slot werden de respondenten gevraagd naar de verschillende rollen die hun grootouders vervulden, zoals beschreven door MaloneBeach et al. (2018) en Stephan et al. (2023). Deze interviewleidraad gaf richting en structuur aan het interviewproces, terwijl er ook ruimte was om aanvullende vragen te stellen, onderwerpen te verduidelijken en in te spelen op onverwachte maar relevante antwoorden van de respondenten. Hierdoor konden de vooraf bepaalde thema's en nieuwe, betekenisvolle inzichten aan bod komen.

Procedure en ethische kwesties

Voor de start van het onderzoek is de onderzoeksopzet voorgelegd aan de Ethiek Commissie van Pedagogische Wetenschappen en Onderwijswetenschappen van de Rijksuniversiteit Groningen. De commissie heeft deze onderzoeksopzet goedgekeurd.

Voor de dataverzameling van dit onderzoek is samengewerkt met vijf andere onderzoekers. Zij deden eveneens onderzoek naar de ervaringen van jongvolwassenen met betrekking tot de rol en betekenis van grootouders, maar richtten zich op andere subdomeinen. Deze subdomeinen omvatten onder andere jongvolwassenen met en zonder een migratieachtergrond, jongvolwassenen met en zonder een queeridentiteit, geadopteerde en niet-geadopteerde jongvolwassenen, jongvolwassenen met en zonder gescheiden ouders, en jongvolwassenen die wel of niet door hun grootouders zijn opgevoed. Iedere onderzoeker wierf zes respondenten via persoonlijke netwerken, met een totaal van 36 respondenten. Bij de werving van respondenten ontvingen de respondenten een informatiebrief (zie Bijlage C). Middels deze informatiebrief werden de respondenten geïnformeerd over het doel en de procedure van het onderzoek, de mogelijke gevolgen van deelname en hun rechten als respondent. Vervolgens werd een afspraak gepland voor een eenmalig interview. Voorafgaand aan het interview werd de belangrijkste informatie uit de informatiebrief nogmaals besproken en kregen de respondenten de gelegenheid om hier vragen over te stellen aan de onderzoeker, waarna de respondenten werd gevraagd om het informed consentformulier (zie Bijlage D) te ondertekenen als zij akkoord gingen met deelname aan het onderzoek. De interviews zijn individueel afgenomen door de zes onderzoekers in de periode van februari 2026 tot maart 2026. De setting waarin het interview is afgenomen is in overeenstemming tussen de respondent en de

onderzoeker gekozen. De interviews duurden gemiddeld 30 tot 45 minuten. De respondenten van dit onderzoek hadden op elk moment de mogelijkheid om hun deelname stop te zetten, later te verzoeken om hun gegevens in te zien of hun gegevens te laten verwijderen. Daarnaast mochten zij ervoor kiezen om specifieke vragen onbeantwoord te laten. De interviews zijn audiografisch opgenomen en vervolgens getranscribeerd door de zes onderzoekers, met behulp van de AI-tool Whisper. De transcripten zijn gepseudonimiseerd en, samen met de audio-opnames, opgeslagen op de beveiligde Y: schrijf van de Rijksuniversiteit Groningen. Volgens de richtlijnen van de universiteiten van Nederland worden de gegevens gedurende een periode van tien jaar in deze beveiligde online omgeving bewaard. Enkel de onderzoekers en de scriptiebegeleider hebben toegang tot de data.

Analyseplan

De interviewdata is geanalyseerd door middel van een kwalitatieve inhoudsanalyse. Deze analysemethode maakt het mogelijk om de betekenis van kwalitatieve data op systematische wijze te interpreteren en te beschrijven (Schreier, 2012). Hierbij zijn relevante tekstfragmenten geselecteerd en toegewezen aan een code die is vastgelegd in een codelijst.

Voorafgaand aan de data-analyse is er gezamenlijk door de zes onderzoekers een codelijst opgesteld op basis van de interviewleidraad. Een voorbeeld van een code die hier is opgesteld is ‘Grootouders_relatie_kt’. Aan de hand van deze codelijst heeft elke onderzoeker individueel zes transcripten gecodeerd in de software van ATLAS.ti, dit is deductief coderen (Flick, 2023). Het hanteren van de opgestelde codelijst hielp om de subjectiviteit en variatie tussen de onderzoekers te minimaliseren. Daarnaast zijn er tijdens het coderen ook nieuwe codes ontwikkeld voor de codelijst op basis van de interviewdata, dit is inductief coderen (Flick, 2023). Een voorbeeld van een inductieve code die hier is opgesteld is ‘Scheiding_invloed_grootouderrelatie’. Hierdoor is de definitieve versie van de codelijst ontstaan (zie bijlage E).

Naast de zes zelf gecodeerde interviews zijn er zes andere interviews geselecteerd uit de bredere dataset, specifiek transcripten waarvan de respondenten voldoen aan de inclusiecriteria voor dit deelonderzoek. Deze gecodeerde transcripten zijn vervolgens volledig gecontroleerd door de onderzoeker en waar nodig zijn de coderingen aangepast of aangevuld met codes voor dit specifieke subdomein.

Na het coderen is er een selectie gemaakt van codes uit de definitieve codelijst die relevant zijn voor het beantwoorden van de onderzoeksvraag. De toegepaste codes zijn per

dimensie van het intergenerationele solidariteitskader weergegeven in Tabel 2. De invloed van de scheiding op deze vormen van solidariteit is geanalyseerd aan de hand van alle subcodes van de code ‘Scheiding_invloed’.

Tabel 2

De toegepaste codes voor de data-analyse

Dimensies van het intergenerationele solidariteitskader	**Codes**
Affectieve solidariteit	‘Grootouders_algehele_relatie’, ‘Grootouders_relatie’, ‘Grootouders_betekenis’, ‘Betrokkenheid_grootouders’, ‘Grootouders_rol_vriend’, ‘Grootouders_rol_ondersteuner’, ‘Verandering_over_tijd_relatie’ en ‘Verandering_over_tijd_betrokkenheid’
Associatieve solidariteit	‘Contact_grootouders’, ‘Activiteiten_grootouders’ en ‘Verandering_over_tijd_contact’
Consensuele solidariteit	‘Normen_en_waarden_grootouders’ en ‘Grootouders_rol_adviseur’
Functionele solidariteit	‘Grootouders_rol_verzorger’, ‘Grootouders_rol_voorziener’, ‘Grootouders_rol_oppassen’ en ‘Verandering_over_tijd_rol’
Normatieve solidariteit	‘Grootouders_rol_gezagsdrager’, ‘Grootouders_rol_leraar’ en ‘Grootouders_rol_bewaker’
Structurele solidariteit	‘Kenmerken_grootouders_woonafstand’, ‘Kenmerken_grootouders_leeftijd’ en ‘Grootouders_ouderdom’

Resultaten

In dit resultatenhoofdstuk worden de bevindingen uit de interviews uiteengezet volgens de verschillende dimensies van het intergenerationele solidariteitskader: affectieve, associatieve, consensuele, functionele, normatieve en structurele solidariteit. Per dimensie wordt beschreven hoe deze solidariteit zich manifesteert in de relatie tussen de respondenten en hun grootouders in de kindertijd en de ontluikende volwassenheid. Ook wordt er per dimensie gekeken naar de overeenkomsten en verschillen in ervaringen van de respondenten voor en na de scheiding van hun ouders.

Affectieve solidariteit

Affectieve solidariteit omvat gevoelens van emotionele verbondenheid en wederzijdse genegenheid tussen familieleden. Vrijwel alle respondenten beschrijven de algehele relatie met hun grootouders als een fijne en hechte relatie, waarbij zij aangeven dat hun grootouders een belangrijke en betekenisvolle rol in hun leven vervullen. Daarentegen ervaart een enkele respondent de relatie met haar grootouders als meer oppervlakkig en niet erg warm.

In de kindertijd associëren respondenten de relatie met hun grootouders overwegend met gevoelens van warmte en gezelligheid. De gezamenlijke momenten werden vaak als bijzonder en plezierig ervaren, mede doordat er veel ruimte en vrijheid was voor leuke activiteiten. Zo geeft een respondent aan: *'Eigenlijk was alles feest, want bij alles mocht je meer en leukere dingen doen dan thuis.'* (respondent 4). Daarnaast vervulden de grootouders regelmatig een emotioneel ondersteunende rol. Zij boden een luisterend oor en vormden een vertrouwd aanspreekpunt in moeilijke momenten. Zo beschrijft een respondent: *'Mijn oma was wel degene naar wie ik toe ging zeg maar als ik me niet goed voelde. En dat vond ik ook wel heel erg belangrijk.*' (respondent 8). Verder benadrukken meerdere respondenten dat zij de liefde van hun grootouders als onvoorwaardelijk ervaarden en dat hun grootouders altijd voor hen klaarstonden. Dit komt naar voren in de volgende uitspraak: *'Ja, ik was als puber vrij lastig. Maar daardoor merkte ik dat die liefde helemaal onvoorwaardelijk was, want ik was soms wel een vervelend jochie. En toch komen ze nog steeds en steunen ze me nog steeds.'* (respondent 3). Bovendien geven de respondenten aan dat hun grootouders erg betrokken waren. Zij waren goed op de hoogte van wat er speelde in het leven van hun kleinkinderen en leefden mee met belangrijke gebeurtenissen en mijlpalen.

Het merendeel van de respondenten geeft aan dat deze positieve relatie met hun grootouders in de ontluikende volwassenheid is blijven bestaan en in sommige gevallen zelfs is versterkt. De respondenten beschrijven dat zij zich in deze levensfase bewuster zijn geworden van de waarde van deze relatie. Een respondent vertelt over haar grootouders: *'Ik denk dat ik nu wel een betere band met ze heb. Omdat je misschien zelf ook wat ouder wordt en er dan wat meer betekenis aan geeft in vergelijking met vroeger.'* (respondent 7). Daarnaast ervaren de respondenten dat hun grootouders nog steeds sterk betrokken zijn bij hun leven, met name bij aspecten zoals opleiding, werk en belangrijke mijlpalen.

Een aanzienlijk aantal respondenten noemt dat de rol van vriend goed aansluit bij de rol die hun grootouders voor hen vervullen. Zij beschouwen hun grootouders als een bron van liefde en als een verbindende factor binnen de familie. Zo geeft een respondent aan: *'Het contact is dus heel erg warm en je merkt ook dat zij een soort van schakel zijn tussen ons en de rest van de familie.'* (respondent 11). Opvallend is dat deze rol in de volwassenheid vaker aan grootouders wordt toegekend dan in de kindertijd. Daarnaast geven veel respondenten aan dat de rol van ondersteuner goed aansluit bij de rol die hun grootouders voor hen vervullen. Zij boden ondersteuning op verschillende gebieden in hun leven, zoals bij moeilijkheden, opleiding, werk en sport.

Een groot deel van de respondenten geeft aan dat de scheiding van hun ouders weinig invloed heeft gehad op de ervaren verbondenheid en genegenheid met hun grootouders. Enkele respondenten ervaren een versterking van deze relatie, doordat hun grootouders regelmatig een belangrijke rol als luisterend oor vervulden wanneer respondenten moeite hadden met de scheiding.

Associatieve solidariteit

Associatieve solidariteit verwijst naar de frequentie van contact en gedeelde activiteiten tussen familieleden.

Nagenoeg alle respondenten geven aan dat zij in hun kindertijd frequent contact hadden met hun grootouders, waarbij dit contact voor de meesten wekelijks tot dagelijks plaatsvond. Voor enkele respondenten was het contact minder frequent, variërend van tweewekelijks tot maandelijks. Het contact met hun grootouders vond in deze periode voornamelijk fysiek plaats en kende vaak vaste momenten, zoals tijdens verjaardagen, feestdagen en andere gelegenheden. Daarnaast zagen vrijwel alle respondenten hun grootouders wekelijks wanneer hun grootouders

kwamen oppassen. Uit de interviews komt naar voren dat deze contactmomenten werden ingevuld met uiteenlopende gezamenlijke activiteiten, waaronder het spelen van spelletjes, knutselen, wandelen, het bezoeken van speeltuinen, samen eten, logeren en het maken van uitjes, bijvoorbeeld naar musea, dierentuinen en pretparken.

In de ontluikende volwassenheid blijft voor een deel van de respondenten de frequentie van het contact met hun grootouders grotendeels gelijk ten opzichte van de kindertijd, terwijl een ander deel juist een afname in het aantal contactmomenten ervaart doordat zij een drukker leven hebben gekregen. Alle respondenten geven aan dat er een duidelijke verschuiving is van voornamelijk fysieke ontmoetingen naar vaker telefonisch contact, bijvoorbeeld via WhatsApp en FaceTime.

> *'Ik zie ze (grootouders) vooral als we dingen met de familie gepland hebben of soms ga ik er zelf spontaan even langs. Maar dat is wel minder dan vroeger. Ik spreek, spreek en zie, ze nu meer online. Dus via beeldbellen of via appen, dan dat ik ze in het echt zie.'* (respondent 7).

Daarnaast geven verschillende respondenten aan dat zij in deze levensfase ervaren dat zij zelf actiever initiatief willen en/of moeten nemen om het contact met hun grootouders te onderhouden. Ook wordt door enkele respondenten benoemd dat de onderlinge communicatie in de ontluikende volwassenheid als meer gelijkwaardig en inhoudelijk wordt ervaren dan in de kindertijd. Hoewel de vorm en frequentie van het contact soms verandert, blijven verjaardagen, feestdagen en andere bijzondere gelegenheden voor veel respondenten belangrijke en vaste contactmomenten. De invulling van contactmomenten tussen de respondenten en hun grootouders kenmerkt zich vooral door informele en sociale activiteiten, zoals samen bijpraten, eten, koffie drinken en spelletjes spelen.

Meer dan de helft van de respondenten geeft aan dat de scheiding van hun ouders invloed heeft gehad op de frequentie van het contact met hun grootouders. Hierbij valt op dat het contact met de grootouders van moederskant in veel gevallen toenam, terwijl het contact met de grootouders van vaderskant in veel gevallen afnam na de scheiding. Deze afname wordt voornamelijk verklaard doordat respondenten hun vader minder frequent zagen na de scheiding, wat ook leidde tot minder contact met de grootouders van vaderskant. Tegelijkertijd nam het contact met de grootouders van moederskant vaak toe, doordat zij na de scheiding vaker

langskwamen om ondersteuning te bieden aan de respondenten en hun moeder, wat resulteerde in regelmatiger contact.

Consensuele solidariteit

Consensuele solidariteit omvat de overeenstemming van meningen, waarden en overtuigingen tussen familieleden.

In de interviews komt naar voren dat vrijwel alle respondenten in hun kindertijd normen en waarden van hun grootouders meekregen, zoals respectvol, beleefd, netjes en eerlijk zijn tegenover anderen. Zo vertelt een respondent: *'Ik denk dat ze me wel heel erg stimuleerden om altijd respect voor andere mensen te hebben.'* (respondent 7). Deze waarden sluiten in grote mate aan bij de normen en waarden die de respondenten ook vanuit hun ouders hebben meegekregen en waar zij zichzelf eveneens in kunnen vinden.

In de ontluikende volwassenheid worden deze normen en waarden vaak aangevuld met meer toekomstgerichte accenten, zoals het belang van het behalen van diploma's en het maken van keuzes die aansluiten bij persoonlijke interesses en overtuigingen. Tegelijkertijd noemen enkele respondenten dat hun grootouders hen in de ontluikende volwassenheid minder expliciet normen en waarden meegeven dan in de kindertijd. In plaats daarvan verschuift de rol van grootouders meer naar de rol van adviseur, waarbij respondenten hun grootouders benaderen voor advies, mede vanwege hun levenservaring.

Een enkele respondent benoemt dat de scheiding van haar ouders van invloed is geweest op de normen en waarden die haar grootouders haar meegeven. Zij werd na de scheiding van haar ouders gestimuleerd door haar grootouders om keuzes te maken op basis van haar eigen wensen, in plaats van in het belang van haar ouders.

Functionele solidariteit

Functionele solidariteit heeft betrekking op de wederzijdse ondersteuning tussen generaties, waaronder financiële, instrumentele en emotionele steun.

Allereerst komt in de interviews naar voren dat een aantal respondenten in de kindertijd en in de ontluikende volwassenheid incidenteel financiële steun ontvingen van hun grootouders, bijvoorbeeld in de vorm van kleine geldbedragen of boodschappen die zij meekregen naar huis. Zij benoemen dan ook dat de rol van voorziener aansluit bij de rol die hun grootouders voor hen vervullen. Daarnaast geven alle respondenten aan dat er in de kindertijd in sterke mate sprake was van instrumentele ondersteuning vanuit hun grootouders. De grootouders pasten vaak

wekelijks op en de respondenten bleven regelmatig bij hun grootouders eten en/of logeren. De respondenten beschrijven hun grootouders dan ook als belangrijke verzorgers. Dit komt naar voren in het volgende citaat: *'Ik heb ze ook altijd best wel als grote opvoeders in mijn leven gezien.'* (respondent 9). Tegelijkertijd droeg het oppassen, logeren en eten bij grootouders bij aan het ontlasten van de ouders. Hierdoor konden ouders bijvoorbeeld hun carrière voortzetten. Zo beschrijft een respondent dat haar grootouders regelmatig bijsprongen als verzorgers: *'Zodra mama wegvalt [door werk of ziekte - IvdV], dat zij komen ondersteunen om voor ons te zorgen.'* (respondent 6).

In de ontluikende volwassenheid neemt deze verzorgende rol doorgaans af, met name doordat respondenten zelfstandiger worden en de oppasmomenten hierdoor wegvallen. In plaats daarvan verschuift de ondersteuning vaker naar een meer adviserende en faciliterende rol, waarbij grootouders bijvoorbeeld aangeven: *'Ik help je met dingen als je daar moeite mee hebt.'* (respondent 7).

Veel respondenten geven aan dat hun moeders na de scheiding er deels alleen voor kwamen te staan, waardoor de grootouders van moederskant vaker een ondersteunende rol op zich namen. Zij sprongen regelmatig bij door frequenter op te passen en andere praktische ondersteuning te bieden, zoals koken. Daarnaast boden de grootouders extra emotionele ondersteuning aan hun kleinkinderen. Deze emotionele steun uitte zich onder meer in het bieden van een luisterend oor en het fungeren als emotioneel vangnet tijdens en na de scheiding. Een respondent noemt: *'Opa en oma zijn er wel heel erg voor ons geweest, zeg maar. En die vonden het eigenlijk heel erg voor ons. En die hebben gewoon een luisterend oor geboden. Ik ben er ook wel veel geweest na de scheiding.'* (respondent 1).

Normatieve solidariteit

Normatieve solidariteit betreft verwachtingen rondom kinderlijke en ouderlijke plichten, evenals het gevoel van verantwoordelijkheid voor het naleven van gezinsnormen en -waarden.

Uit de interviews blijkt dat er in de kindertijd relatief weinig expliciete verwachtingen werden gesteld aan de respondenten. Vrijwel alle respondenten geven aan dat zij vooral de ruimte kregen om kind te zijn. Wel werd verwacht dat zij naar hun grootouders luisterden en werden hen enkele normen en waarden bijgebracht, zoals eerder beschreven. De rol van gezagsdrager werd dan ook enkele keren toegekend aan de grootouders van de respondenten in de kindertijd.

In de ontluikende volwassenheid spreken de grootouders van sommige respondenten meer verwachtingen uit richting hun kleinkinderen, met name ten aanzien van het contact tussen de respondenten en hun grootouders. De respondenten geven aan dat hun grootouders soms aandringen om frequenter langs te komen, wat niet altijd als positief wordt ervaren.

> *'Ze waren meer richting het pushen van 'nou, wanneer kom je weer eens bij oma langs?' als je wegging. Dus dan had je er de hele dag gezeten en dan was het eigenlijk nog niet genoeg. En, nou ja, op een gegeven moment, ja, werkt dat een beetje averechts.'* (respondent 10).

Dezelfde respondent benoemt dat binnen haar familie hoge verwachtingen bestaan ten aanzien van presteren, wat als prestatiedruk wordt ervaren.

Wanneer respondenten terugkijken op hun kindertijd, geven zij aan dat zij zelf ook impliciete verwachtingen hadden van hun grootouders, met name dat zij een verzorgende en betrokken rol vervulden. Dit omvat het bieden van steun en het ondernemen van leuke activiteiten samen. Zoals een respondent aangeeft: *'Dat ze er gewoon voor je zijn en dat ze je aanmoedigen en dat je leuke dingen met ze kan doen.'* (respondent 10).

Veel respondenten geven aan dat hun grootouders een belangrijke rol vervullen in het bewaken en doorgeven van familiaire gewoontes en tradities over generaties heen, zodat deze kunnen blijven voortbestaan. Daarnaast noemen enkele respondenten dat zij hun grootouders zien als een rolmodel. Dit komt naar voren in de volgende passage: *'Voor mij in ieder geval, zijn ze hele grote rolmodellen. Doordat ze zoveel hebben meegemaakt, maar nog steeds zo positief in het leven staan.'* (respondent 9). Uit de interviews blijkt niet dat de scheiding van de ouders van de respondenten invloed heeft gehad op de ervaren normatieve solidariteit.

Structurele solidariteit

Structurele solidariteit verwijst naar mogelijkheden voor intergenerationeel contact die worden gefaciliteerd door geografische nabijheid, gezondheid en de grootte van het gezin.

In de kindertijd varieert de geografische nabijheid tussen respondenten en hun grootouders aanzienlijk. Dit varieert van wonen in dezelfde woonplaats tot een reisafstand van circa 2,5 uur met de auto. Een enkele respondent noemt dat haar grootouders tijdelijk in het buitenland hebben gewoond. De respondenten die dichter bij hun grootouders woonden, hadden in de kindertijd vaker frequent contact en een hechtere relatie met deze grootouders.

In de ontluikende volwassenheid neemt de woonafstand tussen een aantal respondenten en hun grootouders toe doordat de respondenten op zichzelf gaan wonen, bijvoorbeeld in een andere stad in verband met hun studie of werk, waardoor het contact met hun grootouders vaak afnam.

Ook geven meerdere respondenten aan dat het contact met hun grootouders is verminderd als gevolg van ouderdomsgerelateerde achteruitgang van hun grootouders. Met name cognitieve achteruitgang, zoals dementie, wordt genoemd als een belangrijke factor voor het verminderen van het contact tussen de respondenten en hun grootouders. Grootouders vergeten steeds meer, hun persoonlijkheid verandert en in sommige gevallen herkennen zij hun kleinkinderen niet meer, wat de communicatie bemoeilijkt. Daarnaast ervaren respondenten dat zintuiglijke beperkingen, zoals slechthorendheid, het voeren van gesprekken lastiger maken. Ook door de fysieke achteruitgang van grootouders, zoals het minder mobiel zijn en minder energie hebben, vinden contactmomenten vaker thuis plaats en worden deze doorgaans korter en minder intensief. Zo vertelt een respondent: *'Vroeger waren ze er altijd, moedigden ze me aan bij mijn volleybalwedstrijd, waren ze actief en dachten ze mee en gingen we er veel eten. En nu kan dat ook gewoon niet meer.'* (respondent 10). Veel respondenten geven aan dat zij in de ontluikende volwassenheid juist vaker een ondersteunende rol innemen tegenover hun grootouders, zij bieden bijvoorbeeld gezelschap en helpen bij praktische zaken. In de interviews komt niet naar voren dat de ouderlijke scheiding invloed heeft gehad op de ervaren structurele solidariteit tussen de respondenten en hun grootouders.

Conclusie en discussie

In deze kwalitatieve interviewstudie zijn de ervaringen van jongvolwassenen over de rol en betekenis van hun grootouders voor en na de scheiding van hun ouders onderzocht. Aan de hand van een kwalitatieve inhoudsanalyse van twaalf semigestructureerde interviews zijn deze ervaringen geïnterpreteerd op basis van de verschillende dimensies van het intergenerationele solidariteitskader. De bevindingen laten zien dat grootouders een betekenisvolle rol vervullen in het leven van hun kleinkinderen, zowel in de kindertijd als in de ontluikende volwassenheid. Zij bieden niet alleen emotionele en praktische ondersteuning, maar fungeren ook als een bron voor onvoorwaardelijke liefde en adviezen. De impact van de ouderlijke scheiding manifesteert zich voornamelijk in veranderingen in de contactpatronen tussen de kleinkinderen en grootouders. Het contact met de grootouders van moederskant neemt na de scheiding veelal toe, terwijl het contact met de grootouders van vaderskant vaker afneemt. Tegelijkertijd nemen grootouders, met name aan moederskant, na de scheiding vaker een ondersteunende rol op zich. Ondanks deze verandering blijft de emotionele kwaliteit van de grootouder-kleinkindrelatie in de meeste gevallen behouden of wordt deze zelfs versterkt in de ontluikende volwassenheid. De relatie kenmerkt zich veelal door warmte, betrokkenheid en continuïteit, en ontwikkelt zich in de ontluikende volwassenheid tot een meer gelijkwaardige en inhoudelijke relatie. Het lijkt er dus op dat de ouderlijke scheiding kan leiden tot veranderingen in contactpatronen en grootouderlijke rollen, terwijl de emotionele kwaliteit van de grootouder-kleinkindrelatie doorgaans stabiel blijft.

Deze bevindingen onderstrepen het belang van grootouders als een waardevolle ondersteunende factor binnen familiesystemen, met name ten tijde van ingrijpende gebeurtenissen zoals een ouderlijke scheiding. Vanuit dit perspectief is het aan te bevelen dat de orthopedagogische praktijk expliciet aandacht besteedt aan de rol die grootouders (kunnen) vervullen wanneer hun kleinkinderen met dergelijke situaties te maken krijgen of extra ondersteuning nodig hebben. Dit kan bijvoorbeeld door grootouders actief te betrekken bij hulpverleningstrajecten. Zo kan de aanwezige steun binnen het sociale netwerk beter worden benut en waar nodig worden versterkt, wat bijdraagt aan het welzijn en de ontwikkeling van het kind.

Interpretatie van de bevindingen

Het intergenerationele solidariteitskader vormde een waardevol theoretisch uitgangspunt om inzicht te krijgen in de ervaringen van jongvolwassenen over de rol en betekenis van hun

grootouders, zowel voor als na de scheiding van hun ouders. Door de verschillende dimensies van het intergenerationele solidariteitskader te hanteren, kon de data op systematische wijze worden geanalyseerd. Echter, de resultaten laten zien dat deze dimensies in de praktijk nauw met elkaar verweven zijn. Wanneer kleinkinderen regelmatig contact hebben met hun grootouders, gaat dit doorgaans gepaard met een hechtere relatie en een meer prominente rol van grootouders in het leven van hun kleinkinderen. Dit sluit aan bij het onderzoek van Roberts en Bengtson (1990), waarin de dimensies van het intergenerationele solidariteitskader worden beschreven als onderling afhankelijke componenten.

Uit de resultaten blijkt verder dat jongvolwassenen de relatie met hun grootouders in de kindertijd overwegend associëren met gevoelens van warmte en gezelligheid. De grootouders vervulden daarbij regelmatig een emotioneel ondersteunende rol. Deze bevinding komt overeen met het onderzoek van Michels et al. (2011), waaruit blijkt dat kleinkinderen zich vaak meer verbonden voelen met grootouders die hen emotionele steun bieden. Deze positieve relatie bleef in de ontluikende volwassenheid veelal bestaan en is in sommige gevallen zelfs versterkt. Geurts et al. (2011) spreken in dit verband over de continuïteit van de relatie: een hechte relatie tussen kleinkind en grootouder in de kindertijd draagt bij aan het voortbestaan van een hechte relatie in de ontluikende volwassenheid.

Daarnaast komt in de resultaten naar voren dat de rol die grootouders voor hun kleinkinderen vervullen verandert wanneer de kleinkinderen opgroeien. Waar grootouders in de kindertijd vaak een verzorgende rol vervullen, verschuift deze rol in de ontluikende volwassenheid vaak naar een rol als vriend. Deze verandering kan worden verklaard door de toenemende zelfstandigheid van kleinkinderen naarmate zij ouder worden, waardoor de behoefte aan intensieve zorg afneemt en er meer ruimte ontstaat voor wederzijds contact en gelijkwaardige interactie (Mansson et al., 2017).

Het onderzoek van Cooney (1988) laat zien dat de overgang van de kindertijd naar de ontluikende volwassenheid gepaard gaat met sociale en psychologische veranderingen, waardoor de effecten van een ouderlijke scheiding vaak verweven raken met normale ontwikkelingsprocessen. Hierdoor is het lastig om onderscheid te maken tussen veranderingen die voortkomen uit de ouderlijke scheiding en veranderingen die samenhangen met de ontwikkeling van het kind. In lijn hiermee blijkt uit de resultaten van het huidige onderzoek dat jongvolwassenen moeite hadden om onderscheid te maken tussen de invloed van de ouderlijke

scheiding en de invloed van het ouder worden op veranderingen in de rol en betekenis van hun grootouders gedurende de kindertijd en de ontluikende volwassenheid.

Een opvallende bevinding is echter dat een scheiding in de middengeneratie invloed heeft op de contactpatronen tussen kleinkinderen en hun grootouders. Het contact van kleinkinderen met de grootouders van vaderskant neemt doorgaans af. Deze afname hangt samen met het feit dat de kleinkinderen hun vader na de scheiding minder frequent zagen, waardoor ook het contact met zijn ouders verminderde. Dit patroon wordt eveneens beschreven in het onderzoek van Jappens en Van Bavel (2016), waaruit blijkt dat een ouderlijke scheiding vaak negatieve gevolgen heeft voor de kwaliteit en intensiteit van de relatie tussen kinderen en de niet-inwonende ouder, doorgaans de vader, en daarmee ook voor het contact met de grootouders aan die zijde. Tegelijkertijd neemt het contact tussen kleinkinderen en de grootouders van moederskant vaak toe. Zij zijn na de scheiding frequenter aanwezig om zowel emotionele als praktische ondersteuning te bieden aan hun dochter en kleinkinderen, wat leidt tot intensiever contact. Ook Ferguson et al. (2004) beschrijven een toename in contact, betrokkenheid en zorgtaken van de grootouders van moederskant na een scheiding van hun dochter.

Laird et al. (2020) laten zien dat een ouderlijke scheiding in de vroege kinderjaren vaker samenhangt met meer negatieve langetermijneffecten, zoals een verhoogd risico op psychische problemen en nadelige gevolgen voor schoolprestaties, dan een ouderlijke scheiding in latere ontwikkelingsfasen. In het huidige onderzoek naar de ervaringen van jongvolwassenen komt dit patroon echter niet expliciet naar voren.

Verder laten de resultaten zien dat het contact tussen kleinkinderen en hun grootouders in de ontluikende volwassenheid vaak vermindert als gevolg van ouderdomsgerelateerde achteruitgang bij de grootouders, zoals dementie, zintuiglijke beperkingen en fysieke achteruitgang. Eerder onderzoek laat tevens zien dat dergelijke gezondheidsproblemen samenhangen met een vermindering in sociaal contact en een verhoogd risico op sociale isolatie (Mick et al., 2014). Tegelijkertijd komt naar voren dat jongvolwassenen in de ontluikende volwassenheid juist vaker een ondersteunende rol innemen ten opzichte van hun grootouders. Vergelijkbare resultaten werden gevonden in het onderzoek van Duflos en Giraudeau (2021), waaruit blijkt dat kleinkinderen vaker steun bieden aan hun grootouders wanneer zij te maken krijgen met gezondheidsproblemen.

Tot slot werd in de resultaten zichtbaar dat er in de ontluikende volwassenheid een duidelijke verschuiving plaatsvindt van voornamelijk fysieke ontmoetingen naar vaker telefonisch contact tussen grootouders en hun kleinkinderen, bijvoorbeeld via WhatsApp en FaceTime. Hierdoor blijft contact tussen grootouders en kleinkinderen mogelijk in de ontluikende volwassenheid, ondanks de vaak toenemende geografische woonafstand en de afnemende fysieke ontmoetingen als gevolg van ouderdomsgerelateerde achteruitgang bij grootouders. Deze bevinding sluit aan bij Döring et al. (2022), die stellen dat factoren zoals geografische afstand en beperkte mobiliteit de frequentie van fysieke ontmoetingen kunnen verminderen. Tegelijkertijd benadrukken zij dat telefonisch contact het contact op afstand makkelijker maakt en daardoor bijdraagt aan het onderhouden van intergenerationele banden tussen grootouders en kleinkinderen.

Sterke kanten van het onderzoek

Het huidige onderzoek kent verschillende sterke kanten. Ten eerste is het gebruik van semigestructureerde interviews een belangrijke kracht. Een semigestructureerd interview combineert doelgerichtheid met conversationele flexibiliteit, waardoor het mogelijk was om een diepgaand inzicht te verkrijgen in hoe jongvolwassenen de rol en betekenis van hun grootouders voor en na de scheiding van hun ouders ervaren.

Ten tweede vormt het gebruik van een codelijst een kracht van dit onderzoek. De vooraf opgestelde codelijst droeg bij aan structuur en het beperken van subjectiviteit en variatie tussen onderzoekers, terwijl de mogelijkheid om inductieve codes toe te voegen ruimte bood voor het identificeren van nieuwe inzichten.

Tot slot wordt, zoals eerder genoemd, in de bestaande wetenschappelijke literatuur over de rol en betekenis van grootouders rondom de scheiding van ouders nauwelijks specifiek ingegaan op de ervaringen van jongvolwassen kleinkinderen, waardoor hun perspectieven onderbelicht blijven. Wanneer hun ervaringen onderbelicht blijven, ontstaat er een onvolledig beeld van hoe grootouder-kleinkindrelaties zich ontwikkelen na een ouderlijke scheiding en welke rol grootouders hierin (kunnen) spelen. Hierdoor kunnen wetenschappelijke inzichten en mogelijke ondersteuning minder goed aansluiten bij de behoeften en ervaringen van jongvolwassenen. Een belangrijke kracht van dit onderzoek is daarom dat het zich juist specifiek richt op de ervaringen van jongvolwassen kleinkinderen, waarmee dit onderzoek bijdraagt aan het verkleinen van deze kennisklоof.

Beperkingen van het onderzoek en aanbevelingen voor vervolgonderzoek

Ondanks de sterke kanten van dit onderzoek heeft dit onderzoek ook enkele beperkingen. Een beperking van dit onderzoek is dat, hoewel de zes onderzoekers dezelfde codeboom hebben gehanteerd, er niet is gekeken naar de onderlinge overeenstemming tussen de coderingen. Hierdoor is er slechts beperkte controle geweest op de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid. Dit kan ertoe hebben geleid dat verschillen in interpretatie en codering tussen onderzoekers zijn blijven bestaan, wat de consistentie en daarmee de betrouwbaarheid van de resultaten mogelijk beïnvloedt. Toekomstig onderzoek zou dit kunnen ondervangen door de overeenstemming van coderingen tussen de onderzoekers wel te controleren.

Een andere beperking is dat het onderwerp ‘scheiding’ slechts één van de vele onderwerpen was die werd uitgevraagd in het interview, waardoor er niet altijd even diepgaand is doorgevraagd aan de respondenten naar de wijze waarop de scheiding invloed had op de ervaren betekenis en rol van de grootouders voor en na de scheiding. Hierdoor is mogelijk waardevolle informatie niet verzameld. Voor vervolgonderzoek is het daarom aan te bevelen om verdiepende vragen te stellen die gericht zijn op de invloed van de ouderlijke scheiding op de ervaringen van jongvolwassenen over de rol en betekenis van hun grootouders.

Tot slot is er in het huidige onderzoek een grote variatie in het moment waarop de ouderlijke scheiding plaatsvond. Zoals eerder genoemd, lieten Laird et al. (2020) zien dat een scheiding in de vroege kinderjaren vaker samenhangt met meer negatieve langetermijneffecten dan een scheiding in latere ontwikkelingsfasen. Voor vervolgonderzoek is het daarom aan te bevelen om gerichter te focussen op het moment waarop de ouderlijke scheiding plaatsvindt en de mogelijke effecten die hiermee samenhangen.

Literatuurlijst

Albertini, M., & Tosi, M. (2018). Grandparenting after parental divorce: The association between non-resident parent-child meetings and grandparenting in Italy. *European Journal Of Ageing*, *15*(3), 277–286. https://doi.org/10.1007/s10433-018-0478-z

Amato, P. R., & De Boer, D. D. (2001). The transmission of marital instability across generations: Relationship skills or commitment to marriage? *Journal Of Marriage And The Family*, *63*(4), 1038–1051. https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2001.01038.x

Auersperg, F., Vlasak, T., Ponocny, I., & Barth, A. (2019). Long-term effects of parental divorce on mental health - A meta-analysis. *Journal Of Psychiatric Research*, *119*, 107–115. https://doi.org/10.1016/j.jpsychires.2019.09.011

Baarda, D. B. (2013). *Basisboek kwalitatief onderzoek: Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek.* Noordhoff Uitgevers

Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Prentice Hall.

Bengtson, V. L. (2001). Beyond the nuclear family: The increasing importance of multigenerational bonds. *Journal Of Marriage And The Family*, *63*(1), 1–16. https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2001.00001.x

Bengtson, V. L., & Harootyan, R. A. (1995). Intergenerational linkages: Hidden connections in American society. *Choice Reviews Online*, *32*(08), 32–4790. https://doi.org/10.5860/choice.32-4790

Bordone, V., Arpino, B., & Aassve, A. (2016). Patterns of grandparental child care across Europe: The role of the policy context and working mothers' need. *Ageing And Society*, *37*(4), 845–873. https://doi.org/10.1017/s0144686x1600009x

Buchanan, A., & Rotkirch, A. (2018). Twenty-first century grandparents: Global perspectives on changing roles and consequences. *Contemporary Social Science*, *13*(2), 131–144. https://doi.org/10.1080/21582041.2018.1467034

Centraal Bureau voor de Statistiek. (z.d.). *Scheiden*. Centraal Bureau Voor de Statistiek. https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/dashboard-bevolking/levensloop/scheiden

Cijfers over scheiding | Nederlands Jeugdinstituut. (2025, 14 januari). https://www.nji.nl/databanken/cijfers/cijfers-over-scheiding

Cooney, T. M. (1988). Young adults and parental divorce: Exploring important issues. *Human Relations*, *41*(11), 805–822. https://doi.org/10.1177/001872678804101102

Diener, E. (2012). New findings and future directions for subjective well-being research. *American Psychologist*, *67*(8), 590–597. https://doi.org/10.1037/a0029541

Döring, N., Mikhailova, V., Brandenburg, K., Broll, W., Gross, H., Werner, S., & Raake, A. (2022). Digital media in intergenerational communication: Status quo and future scenarios for the grandparent-grandchild relationship. *Universal Access in The Information Society*, *23*(1), 379–394. https://doi.org/10.1007/s10209-022-00957-w

Duflos, M., & Giraudeau, C. (2021). Using the intergenerational solidarity framework to understand the grandparent-grandchild relationship: A scoping review. *European Journal Of Ageing*, *19*(2), 233–262. https://doi.org/10.1007/s10433-021-00626-6

Ferguson, N., Douglas, G., Lowe, N., Murch, M., & Robinson, M. (2004). Grandparenting in divorced families. *Policy Press eBooks*. https://doi.org/10.56687/9781847425843

Flick, U. (2023). *An introduction to qualitative research* (7th edition). SAGE

Geurts, T., Van Tilburg, T. G., & Poortman, A. (2011). The grandparent-grandchild relationship in childhood and adulthood: A matter of continuation? *Personal Relationships*, *19*(2), 267–278. https://doi.org/10.1111/j.1475-6811.2011.01354.x

Giraudeau, C., Duflos, M., & Chasseigne, G. (2020). Adolescents' conceptions of "good" grandparents: A reversal theory approach. *Journal Of Intergenerational Relationships*, *20*(2), 150–167. https://doi.org/10.1080/15350770.2020.1804034

Hennink, M., & Kaiser, B. N. (2021). Sample sizes for saturation in qualitative research: A systematic review of empirical tests. *Social Science & Medicine*, *292*, 114523. https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2021.114523

Jappens, M., & Van Bavel, J. (2016). Parental divorce, residence arrangements, and contact between grandchildren and grandparents. *Journal Of Marriage And The Family*, *78*(2), 451–467. https://doi.org/10.1111/jomf.12275

Jappens, M., & Van Bavel, J. (2019). Relationships with grandparents and grandchildren's well-being after parental divorce. *European Sociological Review*, *35*(6), 757–771. https://doi.org/10.1093/esr/jcz033

King, V., & Elder, G. H. (1997). The legacy of grandparenting: Childhood experiences with grandparents and current involvement with grandchildren. *Journal Of Marriage And The Family*, *59*(4), 848. https://doi.org/10.2307/353787

Laird, J., Nielsen, N. F., & Nielsen, T. H. (2020). Differential effects of the timing of divorce on children's outcomes: Evidence from Denmark. *SSRN Electronic Journal*. https://doi.org/10.2139/ssrn.3567651

Lansford, J. E. (2009). Parental divorce and children's adjustment. *Perspectives On Psychological Science*, *4*(2), 140–152. https://doi.org/10.1111/j.1745-6924.2009.01114.x

MaloneBeach, E. E., Hakoyama, M., & Arnold, S. (2018). The good grandparent: Perspectives of young adults. *Marriage & Family Review*, *54*(6), 582–597. https://doi.org/10.1080/01494929.2017.1414724

Mansson, D. H., Floyd, K., & Soliz, J. (2017). Affectionate communication is associated with emotional and relational resources in the grandparent-grandchild relationship. *Journal Of Intergenerational Relationships*, *15*(2), 85–103. https://doi.org/10.1080/15350770.2017.1294007

Michels, T., Albert, I., & Ferring, D. (2011). Emotional relations with grandparents and received support: The adolescent view. *Journal Of Intergenerational Relationships*, *9*(3), 264–280. https://doi.org/10.1080/15350770.2011.593435

Mick, P., Kawachi, I., & Lin, F. R. (2014). The association between hearing loss and social isolation in older adults. *Otolaryngology*, *150*(3), 378–384. https://doi.org/10.1177/0194599813518021

Roper, S. W., Fife, S. T., & Seedall, R. B. (2019). The intergenerational effects of parental divorce on young adult relationships. *Journal Of Divorce & Remarriage*, *61*(4), 249–266. https://doi.org/10.1080/10502556.2019.1699372

Ruslin, S., Mashuri, S., Rasak, M. S. A., Alhabsyi, F., Syam, H., & Alhabsyi, F. (2022). Semi‐structured interview: A methodological reflection on the development of a qualitative research instrument in educational studies. *IOSR Journal of Research & Method in Education*, 12(1), 22‐29.

Schreier, M. (2012). *Qualitative content analysis in practice*. https://doi.org/10.4135/9781529682571

Stephan, A. T., Hochstetter, N. D., Clark, V. E., & Jamil, F. M. (2023). From supportive to strained: A mixed methods exploration of emerging adults' characterizations of past and present grandparent-grandchild roles and relationships. *Emerging Adulthood*, *11*(4), 933–946. https://doi.org/10.1177/21676968231171738

Bijlage A: Verklaring AI-gebruik

Thesisonderdeel: Abstract en Samenvatting

- Gebruikte AI-systeem/-systemen: ChatGPT via www.chatgpt.com.
- Gebruikte definitieve prompts: ‘Vertaal deze samenvatting naar academisch Engels'.
- Toepassing: Ik heb AI gebruikt om mijn samenvatting te vertalen naar het Engels.
- Aanpassingen: Ik heb alle AI-gegenereerde tekst gecontroleerd en waar nodig herschreven.

Thesisonderdeel: Inleiding

- Gebruikte AI-systeem/-systemen: ChatGPT via www.chatgpt.com.
- Gebruikte definitieve prompts: ‘Controleer de spelling en grammatica’ en ‘Verbeter deze zinsopbouw’.
- Toepassing: Ik heb AI gebruikt om de spellings- en grammaticafouten in mijn inleiding te verbeteren en de tekst vloeiender te laten lopen.
- Aanpassingen: Ik heb alle AI-gegenereerde tekst gecontroleerd en waar nodig herschreven.

Thesisonderdeel: Methode

- Gebruikte AI-systeem/-systemen: ChatGPT via www.chatgpt.com.
- Gebruikte definitieve prompts: ‘Controleer de spelling en grammatica’ en ‘Verbeter deze zinsopbouw’.
- Toepassing: Ik heb AI gebruikt om de spellings- en grammaticafouten in mijn methode te verbeteren en de tekst vloeiender te laten lopen.
- Aanpassingen: Ik heb alle AI-gegenereerde tekst gecontroleerd en waar nodig herschreven.

Thesisonderdeel: Resultaten

- Gebruikte AI-systeem/-systemen: ChatGPT via www.chatgpt.com.
- Gebruikte definitieve prompts: ‘Controleer de spelling en grammatica’ en ‘Verbeter deze zinsopbouw’.

- Toepassing: Ik heb AI gebruikt om de spellings- en grammaticafouten in mijn resultaten te verbeteren en de tekst vloeiender te laten lopen.
- Aanpassingen: Ik heb alle AI-gegenereerde tekst gecontroleerd en waar nodig herschreven.

Thesisonderdeel: Discussie

- Gebruikte AI-systeem/-systemen: ChatGPT via www.chatgpt.com.
- Gebruikte definitieve prompts: ‘Controleer de spelling en grammatica’ en ‘Verbeter deze zinsopbouw’.
- Toepassing: Ik heb AI gebruikt om de spellings- en grammaticafouten in mijn discussie te verbeteren en de tekst vloeiender te laten lopen.

Aanpassingen: Ik heb alle AI-gegenereerde tekst gecontroleerd en waar nodig herschreven.

Bijlage B: Interviewleidraad ‘Jongeren en hun grootouders’

Introductie

- Uitleg over doel en inhoud van onderzoek (verwijzen naar informatiebrief)
- Uitleg over privacy en ‘informed consent’ (vrijwilligheid; recht om te stoppen; recht op terugtrekken uit onderzoek)
- Indien akkoord: ondertekenen informed-consent formulier

Start opname

Wat fijn dat je mee wilt doen aan dit onderzoek naar de betekenis van grootouders in het leven van jongvolwassenen, nu en vroeger. We beginnen met een paar meer algemene vragen en gaan daarna dieper in op je relatie met je grootouders. Daarbij is het de bedoeling dat je twee grootouders in gedachten neemt waar je over gaat vertellen.

Algemene vragen

1. Wat is je leeftijd?
2. Wat is je gender?

Alleen voor het deelonderzoek naar ervaringen van queer personen:

3. Hoe zou jij je seksuele voorkeur of identiteit omschrijven?
    - Wat was voor jou het moment waarop jij jouw seksuele identiteit met de buitenwereld bent gaan delen?
    - Hoe werd hier door jouw familie op gereageerd (gezin, opa’s/oma’s, andere familieleden)?
4. Hoe is het gezin waarin je bent opgegroeid samengesteld?
    - Zijn je ouders nog bij elkaar of zijn die gescheiden? hoe oud was jij toen?

Indien van toepassing:

- Hoe oud was je toen je grootouder(s) de opvoeding overnamen? (of: wanneer en hoe lang heb je bij je grootouder(s) gewoond?)
- Hoe oud was je op het moment van de adoptie?

5. Hoeveel grootouders heb je die je in zowel in je kindertijd (0-12 jaar) als volwassenheid hebt gekend, zowel van vaders- als moederskant?
6. Wat zijn op dit moment de leeftijden (ongeveer) van jouw grootouders?

7. Hoeveel kleinkinderen hebben jouw grootouders in totaal?
8. Hoe zou je jouw familie omschrijven (groot/klein)?
9. Hoe ver wonen jouw grootouders van jou vandaan (wonen ze dichtbij/ver weg)?
10. Heb jijzelf een migratie-achtergrond? Zo ja, welke?

Bruggetje naar het specifieke onderwerp

11. Hoe zou je in het algemeen de relatie/band tussen jou en jouw grootouders beschrijven?

*Tijdens dit interview maak ik onderscheid tussen de term "rol"en de term "relatie". **De rol** gaat over wat voor functie iemand vervult. Dus wat voor plek nam jouw grootouder in en wat deed jouw grootouder met jou? Een voorbeeld van een rol is: advies geven of zorg bieden. De rol gaat dus over wat je voor elkaar bent. **Relatie** is meer kwalitatief en verwijst naar de manier waarop mensen met elkaar omgaan, en wat jij hiervan vindt.*

De volgende vragen gaan over jouw kindertijd. Daarmee bedoelen we de leeftijdscategorie van ongeveer 0-12 jaar, dus tot aan het eind van de basisschooltijd.

Vragen over de kindertijd

12. Kun je beschrijven wat voor rol jouw grootouders speelden toen je een kind was?
13. Hoe vaak had je contact met je grootouders in je kindertijd?
    13a. Wanneer kwam jij bij jouw grootouders?
    13b. Wanneer kwamen jouw grootouders bij jou?
    13c. Wat deden jullie samen?
14. Wat heb je meegekregen van jouw grootouders toen jij kind was? (normen en waarden die jouw grootouders wilden meegeven) Wat vond je daarvan? (vond je dit 'normale' dingen, of had je moeite met bepaalde opvattingen of waarden van je grootouders?)

Indien van toepassing:

- Heeft de etnisch-culturele achtergrond van je grootouders hier een rol in gespeeld, denk je? Waar zit dat in volgens jou?
- Heeft jouw adoptie-geschiedenis hier een rol in gespeeld, denk je? Waaraan merkte je dat (of niet)?

Indien van toepassing (echtscheiding in kindertijd van respondent):

- Merkte je een verschil in de rol en betekenis van je grootouders na de echtscheiding van je ouders? In welk(e) opzicht(en) was er een verschil?

Indien van toepassing (ervaringen queer respondenten):

- Merkte je een verschil in de rol en betekenis van je grootouders vóór en na het openlijker uitdragen van jouw seksuele identiteit? Zo ja, op welke manier?

De volgende vraag gaat specifiek in op verschillen tussen oma en opa; niet elke respondent heeft wellicht zowel een opa als een oma gekend, dus mogelijk is deze vraag niet voor iedereen relevant.

15. Merkte je in de kindertijd een verschil tussen je opa en oma en de band die je met hen had? Zo ja, waar lagen deze verschillen in?

15a. Merkte je een verschil in de rollen die je opa en oma vervulden? Zo ja, waar lagen deze verschillen in?

15b. Merkte je een verschil tussen de activiteiten die je met je opa en oma deed? Kun je een voorbeeld noemen? Waaraan lag het, dat hier verschil in zat volgens jou?

15c. Merkte je een verschil tussen je opa en oma en de dingen die ze je mee wilden geven? Zo ja, waar lagen deze verschillen in?

Indien van toepassing toevoegen bij a, b. en c:

- Denk je dat de etnisch-culturele achtergrond van je grootouder(s) hier een rol in heeft gespeeld? Kun je dat toelichten?
- Heeft jouw achtergrond van adoptie hier een rol in gespeeld, denk je? Kun je dat toelichten?
- Heeft jouw seksuele voorkeur/genderidentiteit hierin een rol gespeeld? Zou jij dat kunnen toelichten?

De volgende vragen gaan over de fase ontluikende volwassenheid (18-29), de levensfase waarin jij je nu bevindt.

Vragen over de ontluikende volwassenheid

Indien van toepassing: doorvragen over de rol van seksuele voorkeur/identiteit omdat deze zeer waarschijnlijk in deze levensfase een sterkere rol speelt dan in de kindertijd (tot 12 jr)

16. Hoe ervaar je de rol van jouw grootouders nu?

    16a. Waar zijn je grootouders bij betrokken?

17. Hoe vaak heb je nu contact met jouw grootouders?

    17a. Is dit minder of meer dan vroeger?

    17b. Is dit contact anders dan vroeger? In welk opzicht?

    17c. Wanneer zie jij je grootouders nu?

    17d. Wat doen jullie nu nog samen?

18. Wat is er veranderd in de manier waarop jouw grootouders betrokken zijn in jouw leven sinds de kindertijd?

Indien van toepassing (echtscheiding ná kindertijd van respondent): in hoeverre denk je dat de echtscheiding van je ouders daar een rol in heeft gespeeld? (toelichting vragen)

19. Wat krijg je nu van jouw grootouders mee?

Indien van toepassing (gericht op adoptie):

    19a. Hoe ervaar je nu de plek van je adoptiegrootouders in jouw familie, bijvoorbeeld vergeleken met andere familieleden?

    19b. Zijn er dingen in de relatie met je grootouders die volgens jou specifiek te maken hebben met het feit dat je bent geadopteerd, of juist niet?

20. Merk je nu een verschil tussen je opa en oma en de band die je met hen hebt? Zo ja, waar liggen deze verschillen in?

    20a. Merk je een verschil in de <u>rollen</u> die je opa en oma vervullen? Zo ja, in welk opzicht?

    20b. Merk je een verschil tussen de <u>activiteiten</u> die je met je opa en oma uitvoert? Zo ja, in welk opzicht?

    20c. Merk je een verschil tussen je opa en oma en de <u>dingen die ze je mee willen geven</u>? Zo ja, hoe?

Indien van toepassing: Speelt de etnisch-culturele achtergrond van je grootouder(s) hier (nog steeds) een rol in, denk je? Kun je dat toelichten?

Vergelijking kindertijd en ontluikende volwassenheid

21. Als je nu terugdenkt aan de **rol** van je grootouders in jouw kindertijd en je vergelijkt dat met hoe het nu is: zie je dan vooral overeenkomsten of verschillen?

21a. Welke aspecten van hun rol zijn hetzelfde gebleven?

21b. En welke aspecten zijn veranderd?

Indien van toepassing (gericht op adoptie):

- Zie je veranderingen in hoe zij omgaan met het feit dat je bent geadopteerd?

22. Hoe passen je grootouders zich volgens jou aan in de levensfase waarin je je nu bevindt? (of doen ze dat niet)

Eindvraag

Leg het onderstaande lijstje met rollen voor aan de respondent zodat deze kan meelezen!

23. In eerder onderzoek naar de rollen van grootouders kwam naar voren dat grootouders verschillende rollen kunnen hebben. Welke van de volgende rollen past het beste bij jouw grootouders? Of gaat het om een combinatie? Of zou je zelf een andere benaming kiezen?

Rollen:

1. Ondersteuner (*support*)
2. Adviseur (bron van wijsheid)
3. Vriend (bron van liefde; versterking van banden binnen de familie)
4. Verzorger (*caregiver*; opvoeder)
5. Voorziener (*provider*))
6. Gezagsdrager (autoriteit; *disciplinarian*)
7. Bemiddelaar (*mediator*)
8. Rolmodel
9. Leraar (/mentor)
10. Bewaken en doorgeven van (familiaire) wortels, gewoonten, tradities (*roots*)

Dan zijn we nu aan het eind gekomen van het interview. Zijn er nog dingen die je wilt aanvullen?

Check of de respondent behoefte heeft aan napraten of aan een andere vorm van ondersteuning! Zo nodig verwijzen of een afspraak maken voor telefonisch contact.

We gaan dit interview uittypen, maar we zorgen ervoor dat er daarbij geen namen of andere dingen in komen te staan die herleidbaar zijn tot jou of een van je grootouders.

Wil je het uitgetypte interview nog nalezen? (*zo ja, hier een afspraak over maken*).

Heel hartelijk bedankt voor je deelname en je tijd! *(opname uitzetten)*

Bijlage C: Informatiebrief

➢ Waarom krijg ik deze informatie?

Je bent uitgenodigd om deel te nemen aan het onderzoek ‘De rol van grootouders in het leven van jongeren’. In dit onderzoek vragen we jonge mensen (18-29 jaar) om te vertellen over hun relatie met hun grootouder(s). Het gaat om jouw verhaal!

We zijn op zoek naar deelnemers tussen de 18 en 29 jaar voor wie dit onderwerp geen bijzondere mentale belasting vormt. Dat betekent dat je niet kunt deelnemen als je heel moeilijke ervaringen hebt met je grootouders. Ook als je familie bent van een van de (student)onderzoekers kan je niet meedoen aan dit onderzoek.

Het onderzoek wordt in de periode januari – mei 2025 uitgevoerd door zes studenten van de Masteropleiding Pedagogische Wetenschappen van de Rijksuniversiteit Groningen. Zij gaan hun eindscriptie (masterthese) schrijven over dit onderwerp. De studenten staan onder supervisie van dr. Pauline Schreuder (email: p.r.schreuder@rug.nl).

➢ Waarom dit onderzoek?

Jongeren hebben heel verschillende ervaringen met hun grootouders en met de rol die zij hebben gespeeld tijdens hun jeugd. Sommige grootouders zijn een tijdje plaatsvervangende ouders geweest, of hebben opgepast als je ouders gingen werken. Grootouders kunnen een bron van steun en troost zijn, ze kunnen binnen de familie bepaalde tradities bewaken en doorgeven, of ze zijn misschien een voorbeeld voor je.

Eerder onderzoek heeft laten zien dat hechte familiebanden een belangrijk vangnet kunnen vormen voor mensen in de fase van jongvolwassenheid. Daarom willen we met dit onderzoek in beeld brengen hoe jongvolwassenen terugkijken op de rol die hun grootouders hebben gespeeld in hun jeugd en welke rol zij nu wellicht nog steeds spelen. Daarmee hopen we beter begrip te krijgen van de sociale relaties die bij kunnen dragen aan mentaal welzijn.

De student-onderzoekers zijn elk geïnteresseerd in verschillende achtergrondkenmerken of van respondenten. Het is daarom mogelijk dat jij bent benaderd voor dit onderzoek omdat jij een bepaalde achtergrond hebt. Daarbij kun je denken aan o.a. migratie-achtergrond, je seksuele- of genderidentiteit, geadopteerd zijn of een echtscheiding hebben meegemaakt. We zullen je expliciet om toestemming vragen of we deze gegevens mogen gebruiken voor dit onderzoek.

➢ Moet ik meedoen aan dit onderzoek?

Meedoen aan het onderzoek is vrijwillig. Wel is je toestemming nodig. Lees deze informatie daarom goed door. Stel alle vragen die je misschien hebt, bijvoorbeeld omdat je iets niet begrijpt. Pas daarna besluit je of je wilt meedoen. Als je besluit om niet mee te doen, hoef je niet uit te leggen waarom, en zal dit geen negatieve gevolgen voor je hebben. Dit recht geldt op elk moment, dus ook nadat je hebt toegestemd in deelname aan het onderzoek.

➢ Wat vragen we van je tijdens het onderzoek?

In dit onderzoek maken we gebruik van interviews; de onderzoeker zal met jou overleggen waar en wanneer dat het beste kan plaatsvinden. Bij de start van het interview vragen we je om toestemming: je laat daarmee weten dat je vanuit jezelf wilt meewerken aan het onderzoek.
Het interview begint met enkele vragen over jouzelf, zoals leeftijd, gender, etnische achtergrond en de samenstelling van het gezin waarin je opgroeide. Deze informatie maakt het mogelijk om te zoeken naar bepaalde patronen.
Het interview bestaat echter vooral uit vragen over jouw relatie met één of meerdere grootouders. Daarbij gaat het steeds om jouw verhaal, jouw ervaringen en herinneringen. Er zijn dus geen goede of foute antwoorden.
Van het interview wordt een audio-opname gemaakt die later wordt uitgetypt (getranscribeerd). Zo kunnen we de interviews goed met elkaar vergelijken. Het interview zal ongeveer 45 minuten duren.

➢ Welke gevolgen kan deelname hebben?

We verwachten geen nadelige gevolgen als je deelneemt aan het onderzoek. Mocht je sommige vragen toch onprettig vinden, dan kun je dat direct aangeven. De interviewer gaat dan verder naar de volgende vraag. Ook mag je ervoor kiezen om te stoppen met het interview. Dat heeft geen gevolgen.
Hoewel het interview niet gericht is op problemen kan het toch zo zijn dat je tijdens het gesprek op een moeilijk onderwerp komt. De interviewer zal bij je informeren of je na afloop behoefte voelt aan napraten of aan nazorg en zal je zo goed mogelijk daarin ondersteunen.

Ook kan je aangeven dat (een bepaald deel van) het interview niet gebruikt mag worden. Dit kan je direct vertellen aan de interviewer, maar ook op een later moment. Je mag ook de hoofdonderzoeker (Pauline Schreuder) hiervoor benaderen (p.r.schreuder@rug.nl).

➢ Hoe gaan we met je gegevens om?

De student die het interview heeft afgenomen, typt dit uit (transcriptie). Daarbij worden alle namen van personen, verenigingen, scholen, woonplaatsen etc. verwijderd. De interviewer zal je vragen of je het uitgetypte transcript nog wilt nalezen of niet. Staan er dingen in die je niet zo hebt bedoeld, dan kun je dat aangeven – dit wordt dan aangepast.

We bewaren de namen en telefoonnummers (of email-adres als je dat liever wilt) van de deelnemers op de beveiligde server van de Rijksuniversiteit Groningen. De transcripten krijgen elk een aparte code die niet tot jou te herleiden is. De studenten die de transcripten gaan analyseren, zien alleen deze code. Alleen de hoofdonderzoeker heeft toegang tot het document met de namen en contactgegevens van de deelnemers: dat is verder voor niemand terug te vinden. Met deze werkwijze is het mogelijk om, als een deelnemer zich terugtrekt uit het onderzoek, diens informatie en transcript te vernietigen. Terugtrekken uit het onderzoek kan, zonder opgaaf van reden, tot 1 april 2026 door een berichtje te sturen aan de hoofdonderzoeker.

De verzamelde data worden digitaal op de beveiligde server van de Rijksuniversiteit Groningen bewaard gedurende de (wettelijk vastgelegde) periode van 10 jaar, dus tot en met 30 december 2035.

De interviewtranscripten worden door de studenten gebruikt om hun Masterscriptie te kunnen schrijven. Daarnaast is het mogelijk dat de informatie gebruikt gaat worden voor vervolgonderzoek waarover in wetenschappelijke tijdschriften gepubliceerd wordt. Mocht je dit laatste bezwaarlijk vinden dan kan je dat aangeven. De informatie wordt dan alleen voor de scriptieonderzoeken gebruikt en niet voor vervolgonderzoek.

➢ Wat moet je nog meer weten?

Je kunt altijd vragen stellen over het onderzoek: nu, tijdens het onderzoek, en na afloop. Dit kan door contact op te nemen met degene die je heeft geïnterviewd of met de hoofdonderzoeker (Pauline Schreuder; email: p.r.schreuder@rug.nl).

Heb je vragen/zorgen over je rechten als onderzoeksdeelnemer of de uitvoering van het onderzoek? Je kunt hierover ook contact opnemen met de Ethische Commissie Gedrags- en Maatschappijwetenschappen van de Rijksuniversiteit Groningen: ec-bss@rug.nl.
Heb je vragen of zorgen over hoe er met je persoonsgegevens wordt omgegaan? Je kunt hierover ook contact opnemen met de Functionaris Gegevensbescherming van de Rijksuniversiteit Groningen: privacy@rug.nl.

Als onderzoeksdeelnemer heb je recht op een kopie van deze onderzoeksinformatie.

Bijlage D: Informed consentformulier

- Ik heb de informatie over het onderzoek gelezen. Ik heb genoeg gelegenheid gehad om er vragen over te stellen.
- Ik begrijp waar het onderzoek over gaat, wat er van me gevraagd wordt, welke gevolgen deelname kan hebben, hoe er met mijn gegevens wordt omgegaan, en wat mijn rechten als deelnemer zijn.
- Ik begrijp dat deelname aan het onderzoek vrijwillig is. Ik kies er zelf voor om mee te doen. Ik kan op elk moment stoppen met meedoen. Als ik stop, hoef ik niet uit te leggen waarom. Stoppen zal geen negatieve gevolgen voor mij hebben.
- Ik geef hieronder aan waar ik toestemming voor geef.

<u>Toestemming voor deelname aan het onderzoek:</u>

[ ] Ja, ik geef toestemming voor deelname

[ ] Nee, ik geef geen toestemming voor deelname

<u>Toestemming voor de verwerking van mijn persoonsgegevens:</u>

[ ] Ja, ik geef toestemming voor de verwerking van mijn persoonsgegevens zoals vermeld in de onderzoeksinformatie. Ik weet dat ik tot 1 april 2026 kan vragen om mijn gegevens te laten verwijderen. Ook als ik besluit om te stoppen met deelname, kan ik hierom vragen.

[ ] Nee, ik geef geen toestemming voor de verwerking van mijn persoonsgegevens

<u>Toestemming voor het maken van audio-opnames tijdens het onderzoek:</u>

[ ] Ja, ik geef toestemming voor het maken van audio-opnames van mij als deelnemer.

[ ] Nee, ik geef geen toestemming voor het maken van audio-opnames.

<u>Toestemming voor het gebruiken van specifieke achtergrond- of persoonskenmerken (bv. genderidentiteit, migratie-achtergrond etc.)</u>

[ ] Ja, ik geef hiervoor toestemming

[ ] Nee, ik geef hiervoor geen toestemming

Toestemming voor gebruik transcript voor wetenschappelijke publicaties

[ ] Ja, ik geef toestemming voor het gebruik van het gepseudonimiseerde interviewtranscript ten behoeve van wetenschappelijke publicaties.

[ ] Nee, ik geef hiervoor geen toestemming.

Volledige naam deelnemer:	Handtekening deelnemer:	Datum:

Volledige naam aanwezige onderzoeker:	Handtekening onderzoeker:	Datum:

De aanwezige onderzoeker verklaart dat de deelnemer zorgvuldig over het onderzoek is geïnformeerd.

U heeft recht op een kopie van dit toestemmingsformulier.

Bijlage E: Codelijst

Persoonskenmerken_respondent: leeftijd, gender, seksuele voorkeur en identiteit, migratieachtergrond, geadopteerd.

Gezinssamenstelling: de gezinssamenstelling, (gescheiden) ouders, broers, zussen enz.

Kenmerken_grootouders:

- **Kenmerken_grootouders_aantal_gekend**: hoeveel grootouders de respondent heeft gekend.
- **Kenmerken_grootouders_leeftijd_grootouders**: de leeftijd van de grootouders op het moment van het interview.
- **Kenmerken_grootouders_woonafstand**: de woonafstand tussen de respondent en zijn/haar grootouders.

Grootouders_betekenis_kt: de persoonlijke waarde die de respondent aan de grootouder toekent (omschrijving).

Grootouders_betekenis_vh: de persoonlijke waarde die de respondent aan de grootouder toekent (omschrijving).

Grootouders_rol_kt: functie grootouder in de kindertijd.

- **Grootouders_rol_ondersteuner_kt**: support.
- **Grootouders_rol_adviseur_kt**: bron van wijsheid.
- **Grootouders_rol_vriend_kt**: bron van liefde, versterking van banden binnen de familie.
- **Grootouders_rol_verzorger_kt**: caregiver, opvoeder.
- **Grootouders_rol_voorziener_kt**: provider.
- **Grootouders_rol_gezagsdrager_kt**: autoriteit, disciplinarian, vervangend ouder.
- **Grootouders_rol_bemiddelaar_kt**: mediator.
- **Grootouders_rol_rolmodel_kt**: een voorbeeld voor kleinkind.
- **Grootouders_rol_leraar_kt**: mentor.
- **Grootouders_rol_bewakerfamiliarewortels_kt**: gewoonten, tradities, roots.

Grootouders_rol_vh: functie grootouder in de ontluikende volwassenheid.

- **Grootouders_rol_ondersteuner_vh**: support.
- **Grootouders_rol_adviseur_vh**: bron van wijsheid.
- **Grootouders_rol_vriend_vh**: bron van liefde, versterking van banden binnen de familie.
- **Grootouders_rol_verzorger_vh**: caregiver, opvoeder.

Grootouders_rol_voorziener_vh: provider.

Grootouders_rol_gezagsdrager_vh: autoriteit, disciplinarian, vervangend ouder.

Grootouders_rol_bemiddelaar_vh: mediator.

Grootouders_rol_rolmodel_vh: een voorbeeld voor kleinkind.

Grootouders_rol_leraar_vh: mentor.

Grootouders_rol_bewakerfamiliarewortels_vh: gewoonten, tradities, roots.

Grootouders_rol_algemeen: het totaalbeeld, dus niet specifiek kindertijd of volwassenheid.

Grootouders_rol_ondersteuner_algemeen: support.

Grootouders_rol_adviseur_algemeen: bron van wijsheid.

Grootouders_rol_vriend_algemeen: bron van liefde, versterking van banden binnen de familie.

Grootouders_rol_verzorger_algemeen: caregiver, opvoeder.

Grootouders_rol_voorziener_algemeen: provider.

Grootouders_rol_gezagsdrager_algemeen: autoriteit, disciplinarian, vervangend ouder.

Grootouders_rol_bemiddelaar_algemeen: mediator.

Grootouders_rol_rolmodel_algemeen: een voorbeeld voor kleinkind.

Grootouders_rol_leraar_algemeen: mentor.

Grootouders_rol_bewakerfamiliarewortels_algemeen: gewoonten, tradities, roots.

Grootouders_rol_oppassen_kt: de grootouder vervulde een rol als oppasser voor de respondent in de kindertijd.

Grootouders_rol_opvoeder_kt: de grootouder vervulde een rol als opvoeder voor de respondent in de kindertijd.

Grootouders_rol_logeren_kt: de respondenten bleven logeren bij hun grootouders in de kindertijd.

Grootouders_rol_leuke_dingen_ondernemen_kt: de respondenten ondernamen veel leuke dingen met hun grootouders in de kindertijd.

Grootouders_rol_luisterend_oor_kt: de grootouders boden een luisterend oor voor de respondenten in de kindertijd.

Grootouders_rol_luisterend_oor_vh: de grootouders bieden een luisterend oor voor de respondenten in de ontluikende volwassenheid.

Grootouders_algehele_relatie: hoe diegene de algehele band/relatie beschrijft, hoe de respondent de onderlinge band en omgang ervaart (bijv. warm, hecht, afstandelijk, conflictueus).
Grootouders_relatie_kt: hoe de respondent de onderlinge band en omgang ervaart (bijv. warm, hecht, afstandelijk, conflictueus).
Grootouders_relatie_vh: hoe de respondent de onderlinge band en omgang ervaart (bijv. warm, hecht, afstandelijk, conflictueus).
Betrokkenheid_grootouders_kt: mate waarin grootouders actief aanwezig en betrokken waren in het dagelijks leven.
Betrokkenheid_grootouders_vh: mate waarin grootouders actief aanwezig en betrokken waren in het dagelijks leven.
Betrokkenheid_grootouders_algemeen: mate van betrokkenheid in het algemeen (niet specifiek kt of vh)
Contact_grootouders_kt: frequentie, plaats van contact, fysiek/online.
Contact_grootouders_vh: frequentie, plaats van contact, fysiek/online, verschil vroeger/nu.
Activiteiten_grootouders_kt: wat deed je samen.
Activiteiten_grootouders_vh: wat doe je nog samen.
Normen_waarden_grootouders_kt: normen en waarden die je meekreeg, mening daarover.
Normen_waarden_grootouders_vh: normen en waarden die je meekrijgt, mening daarover.
Verandering_over_tijd: hoe rol, relatie, betrokkenheid en contact zich hebben ontwikkeld van kindertijd naar ontluikende volwassenheid (overeenkomsten en verschillen).

- **Verandering_over_tijd_rol_verschillen:** de rol is veranderd over de tijd.
- **Verandering_over_tijd_rol_overeenkomsten:** de rol is gelijk gebleven over de tijd.
- **Verandering_over_tijd_relatie_verschillen:** de relatie is veranderd over de tijd.
- **Verandering_over_tijd_relatie_overeenkomsten:** de relatie is gelijk gebleven over de tijd.
- **Verandering_over_tijd_contact_verschillen:** contactmomenten, vorm van contact is veranderd over de tijd.
- **Verandering_over_tijd_contact_overeenkomsten:** contactmomenten, vorm van contact is gelijk gebleven over de tijd.
- **Verandering_over_tijd_omkering_zorg:** omkering van zorg/rol over de tijd.

Verandering_over_tijd_aanpassing_levensfase: verandering aanpassing levensfase over de tijd.

Verandering_over_tijd_betrokkenheid_verschillen: verandering in de betrokkenheid van de grootouders.

Grootouders_ouderdom_invloed_relatie/rol: het ouderdom van grootouders heeft invloed op de relatie die de respondenten hebben met hun grootouders en/of de rol die de grootouders voor hun kleinkinderen vervullen.

Scheiding_leeftijd_respondent: de leeftijd van de respondent op het moment van de ouderlijke scheiding.

Scheiding_invloed_grootouderrelatie: de invloed van de ouderlijke scheiding op de relatie tussen de respondenten en hun grootouders.

Scheiding_invloed_grootouderrol: de invloed van de ouderlijke scheiding op de rol die de grootouders vervulden voor hun kleinkinderen.

Scheiding_invloed_contact: de invloed van de ouderlijke scheiding op de frequentie/vorm van het contact tussen de respondenten en hun grootouders.

Scheiding_invloed_normen_waarden: de invloed van de ouderlijke scheiding op de normen en waarden die de grootouders hun kleinkinderen wilden meegeven.

Scheiding_situatie: de (woon)situatie na de ouderlijke scheiding.